עקב ד

א. אין פסוק[1] „ונתתי מטר ארצכם בעתו וגו׳" — שטעלט זיך רש״י אויף די ווערטער „ונתתי מטר ארצכם", און איז מפרש[2]: עשיתם מה שעליכם אף אני אעשה מה שעלי.

איז ניט מובן[3]: וואס איז דא שווער אין פשט הכתוב וואס ווערט פאר־ענטפערט מיטן פירוש „עשיתם מה שעליכם כו׳"; בפרט אז לכאורה איז רש״י דערמיט גארניט מחדש אויפן איינפאכן אפטייטש פון פסוק?

דער ראם פארענטפערט, אז רש״י איז אויסן צו באווארענען דאס וואס אין דער פרשה ווערן אויסגערעכנט א סך פרטים אין דער ברכה פון „ונתתי מטר ארצכם" — „יורה ומלקוש ואספת דגנך וגו׳ ונתתי עשב וגו׳ ואכלת ושבעת" [ניט ווי אין פ׳ בחקותי[4], וואו עס שטייט בלויז „ונתתי גשמיכם בעתם"]: אויף דעם זאגט רש״י, אז דאס איז דערפאר וואס „עשיתם מה שעליכם": איר האט געטאן דאס וואס ס׳ליגט אויף אייך — ד.ה. אלץ וואס איר דארפט טאן — דעריבער „אף אני אעשה מה שעלי", ווען איך טאן אלץ וואס ליגט אויף מיר, „עד שלא ישאר שום טובה שלא אעשה אותה לכם".

ס׳איז אבער שווער אזוי צו איינ־לערנען אין פירוש רש״י — ווייל:

א) רש״י שטעלט זיך אויף די ווערטער „ונתתי מטר ארצכם" (און איז אפילו ניט מוסיף „וגו׳"), ד.ה. אז דער הכרח צו זיין פירוש איז פון די ווערטער — און לויטן פירוש פון ראם איז דער הכרח נאר פון די וויטערדיקע ווערטער (אין פסוק); ואדרבה: אין די ווערטער — „ונתתי מטר ארצכם" — גלייכן זיך אויס די פסוקים פון פ׳ בחקותי און פון אונזער פרשה.

ב) לויט פרש״י זיינען די ברכות אין פ׳ בחקותי גרעסער ווי די פון אונזער פרשה[5], ווי רש״י טייטשט דארט[6]: „ועץ השדה, הן אילני סרק ועתידין לעשות פירות" — ד.ה. א ברכה אויך אין אן אופן פון למעלה מדרך הטבע, וואס דאס איז אינגאנצן א העכערער סוג ברכה ווי די פון אונזער פרשה.

ב. פארגלייכנדיק דעם המשך פון די צוויי פסוקים זעט מען כו״כ שינוים בפרש״י: דא שטעלט זיך רש״י אויפן ווארט „בעתו", און איז מפרש: בלילות[7] שלא יטריחו אתכם. ד״א בעתו בלילי שבתות[8] שהכל מצויין בבתיהם,

אויפן „בעתם" אין פ׳ בחקותי („ונתתי גשמיכם בעתם") טייטשט רש״י[9]: בשעה

---

1) פרשתנו יא, יד.

2) מספרי פרשתנו פ׳ מא בסופו.

3) גם אינו מובן: למה מעתיק רש״י מן הכתוב גם התיבות „מטר ארצכם", דלכאורה לא הו״ל להעתיק כ״א תיבת „ונתתי" (ולכל היותר לכתוב „ונתתי וגו׳").

4) בתחילתה — כו, ד.

5) להעיר גם מגו״א כאן.

6) ראה גם פרש״י בחקותי (שם, ה) „אוכל קימעא והוא מתברך במעיר". וראה לקמן הערה 14.

7) ראה ויק״ר (פל״ה, י) בפי׳ „ונתתי גשמיכם בעתם" (דפ׳ בחקותי). תו״כ עה״פ. וראה לקמן הערה 11.

8) ספרי עה״פ („מלילי שבת ללילי שבת").

9) ע״פ תו״כ עה״פ. ויק״ר שם.

שאין דרך בני אדם לצאת כגון בלילי שבתות[10].

דאַרף מען פאַרשטיין:

א) פאַרוואָס אין פ' בחקותי באַגנוגנט זיך רש"י מיטן פירוש „כגון בלילי שבתות" און אין אונזער פרשה זאָגט ער דערויף (אויסער דעם פירוש פון „בלילי שבתות") נאָר אַ פירוש[11]?

ב) נאָכמער: דעם פירוש „בלילי שבתות" דאָ זאָגט רש"י אַלס צווייטער פירוש, ד.ה. ניט ווי אַ פירוש העיקרי אין פשוטו של מקרא — און דער פירוש ראשון ועיקרי איז, אַז „בעתו" מיינט סתם בלילות — בהיפך ווי אין פ' בחקותי, וואו דער פירוש פון „בעתם" איז דוקא און נאָר — „בלילי שבתות".

ג) אין פ' בחקותי זאָגט רש"י פריער דעם תוכן — „בשעה שאין דרך בני אדם לצאת", און דערנאָך דעם ענויעם זמן — „כגון בלילי שבתות"; דאַקעגן אין אונזער פרשה זאָגט רש"י אין אַ פאַרקערטן סדר: פריער „בלילי שבתות", און דערנאָך „שהכל מצויין בבתיהם"[12].

ד) אין פ' בחקותי זאָגט רש"י דעם צד השלילה — „(בשעה) שאין דרך בנ"א לצאת", און דאָ — דעם צד החיוב: שהכל מצויין בבתיהם.

ה) אין פ' בחקותי — „בני אדם", און דאָ — „שהכל".

ו) איידער רש"י זאָגט דאָ דעם צווייטן פירוש „בלילי שבתות", איז ער נאָכאַמאָל מעתיק פון פסוק דעם וואָרט „בעתו" („ד"א בעתו בלילי שבתות כו'").

ג. דער ביאור בכל זה:

די נקודת החילוק צווישן דער ברכה אין פ' בחקותי און אין אונזער פרשה: דאָרטן שטייט „ונתתי גשמיכם בעתם" — די גשמים פון אידן; דאָ שטייט „ונתתי מטר ארצכם" — דער מטר פון אייער ארץ; ד.ה. אין פ' בחקותי בענטשט מען די אידן מיט גשמים, און דאָ בענטשט מען דעם ארץ (און ערשט דורכדעם — קומט עס אַן צו די בעה"ב פון דעם ארץ, אידן).

דאָס איז אויך דער טעם החילוק צווישן דעם סוג הברכות אין פ' בחקותי (העכער פון טבע) און אין אונזער פרשה (עפ"י טבע): אין פ' בחקותי, וויבאַלד די ברכה איז צו אידן, איז זי ניט באַגרענעצט אין גדרי הטבע. ער וועט געבענטשט לויט זיינע באַדערפענישן, אויך ווען דאָס איז ניט „אויסגעהאַלטן" לויט די דרכי הטבע;

דאַקעגן אין אונזער פרשה, וואו די ברכה איז צום ארץ, איז זי דעריבער לויט'ן ארץ, וואָס ענינה איז דאָך טבע וע"ד משנ"ן[13]: עוד כל ימי הארץ זרע גו' לא ישבותו — אַבער ניט אין אַן אופן פון למעלה מהטבע[14].

---

10) בתענית (כג, ר"א): בלילי רביעית ובלילי שבתות (וברש"י ישן בחקותי שם: בלילי רביעית). וראה בארוכה מפרשי רש"י שם. ואכ"מ.

11) ובפרט, שבדרז"ל (נסמן לעיל הערה 7) עה"פ דפ' בחקותי הובאו ב' הפירושים (בלילות, בלילי שבתות), ובספרי עה"פ דפרשתנו רק הפירוש דלילי שבתות!

12) ובדרז"ל כאן ודפ' בחקותי לא הובאו לשונות הנ"ל (התוכן), רק הזמן — „בלילי שבתות".

13) נח ח, כב.

14) וזה שפירש רש"י עה"פ (פרשתנו שם, טו) „ונתתי עשב בשדך, שתהי' גוזז תבואתך כו' ואינה פוחתת מדגנה" — (א) אי"ז שלא בגדר הטבע כ„אילני סרק כו'", (ב) כותב כן רק בפירוש הב': וגם בפירושו עה"פ (פרשתנו שם) „ואכלת ושבעת" כותב רק „ברכה מצוי' בפת בתוך המעים", דלא כבפ' בחקותי שמפרש ומפרט „אוכל קימעה והוא מתברך

ד. און די סיבה צום חילוק צווישן די ברכות פון פ׳ בחקותי און אונזער פרשה — באוואַרנט רש״י אין זיין פירוש אויף „ונתתי מטר ארצכם״[15] — „עשיתם מה שעליכם אף אני אעשה מה שעלי״:

דאָס וואָס דאָ איז די ברכה בשייכות צו ארץ (ועניגה — טבע), איז ווייל דאָ האָבן אידן געטאָן נאָר „מה שעליכם״ — דאָס וואָס איז אַרויפגעלייגט געוואָרן אויף אייך, דאָס וואָס מ׳איז מחוייב צו טאָן, אָבער ניט מער פון דעם: און דעריבער איז „אף אני״ דער אויב־ערשטער — אעשה (מדה כנגד מדה) נאָר „מה שעלי״: טאָקע אַ ברכה, אָבער נאָר ווי ס׳איז אויסגעהאַלטן אין דרכי הטבע, ניט מער פון דעם[16].

משא״כ אין פ׳ בחקותי ווערן די ברכות צוגעזאָגט אָלס שכר אויף דעם וואָס אידן וועלן זיך פירן אין אופן פון „בחקותי תלכו גו׳״, וואָס מיינט (ווי רש״י טייטשט עס אָפּ) „שתהיו עמלים בתורה״: ניט סתם לערנען וויפל מ׳איז מחוייב, נאָר „עמלים בתורה״ מער ווי ס׳איז די מצוה פון ת״ת[17] — דעריבער איז אויך די ברכה פון אויבערשטן (ניט נאָר „מה שעלי״, נאָר) העכער פון טבע.

ה. לכאורה קען מען דערויף פרעגן: אויפן פסוק (אין פ׳ תבא[18]) „השקיפה ממעון קדשך״ טייטשט רש״י: „עשינו מה שגזרת עלינו עשה אתה מה שעליך לעשות שאמרת אם בחקותי תלכו ונתתי גשמיכם בעתם״ —

ד.ה. אָז „ונתתי גשמיכם בעתם״[19] — העכער פאָר טבע — איז דער שכר אויף „עשינו מה שגזרת עלינו״ (וואָס איז, לכאורה, דער זעלבער ענין ווי „עשיתם מה שעליכם״, וואָס רש״י זאָגט דאָ בפ׳ עקב)?

באוואַרנט עס רש״י אין דעם פירוש גופא דורך דעם שינוי־הוספה בלשונו: ער זאָגט ניט „עשינו מה שעלינו״ (ווי ער זאָגט בפ׳ עקב), נאָר „עשינו מה שגזרת עלינו״; ד.ה. דער שכר איז ניט אויפן קיום המצות — עשינו — באופן ווי מ׳איז מקיים מצות פון דעם סוג פון משפטים און עדות וואָס דער מענטש־לעכער שכל פאַרשטייט זיי און איז מסכים צו זיי[20], נאָר אויפן קיום באופן ווי מען איז מקיים חוקים און גזירות, וואָס מ׳איז מקיים דורך מבטל זיין דעם אייגענעם שכל — בלשון רש״י[21] (אז מ׳טוט זיי נאָר דערפאַר וואָס) „גזירה היא מלפני אין לך רשות להרהר אחרי״.

במעיו״, כנ״ל הערה 6 (אבל ראה רא״ם פרשתנו שם).

ולהעיר מרמב״ן פרשתנו (שם, יג) „לא יעשה הנסים תמיד לתת מטר הארץ בכל עת יורה ומלקוש וכו׳״. אבל י״ל שקורא הנ״ל נס רק בערך ההנהגה הרגילה עפ״י טבע, ובלשון הרמב״ן שם „כדרך מנהגו של עולם״ (אבל בערך הברכה ד״אילני סרק וכו׳״ — שזהו היפך הטבע — הוא ענין שבטבע).

15) ומתורץ עפ״ז למה מעתיק רש״י גם תיבות אלו מן הכתוב (ראה לעיל הערה 3).

16) להעיר מפרש״י פרשתנו עה״פ (שם, כג) „והוריש ה׳, עשיתם מה שעליכם אף אני אעשה מה שעלי״ [וברא״ם שם: מפני שעשיתם את כל מצותיו מאהבה .. ונדמיתם לו בכל מדותיו .. ולפיכך הוצרכתי להטפל אני בעצמי להוריש הגוים כו׳]. ואכ״מ.

17) ראה בארוכה לקו״ש חי״ז ע׳ 314 ואילך.

18) כו, טו.

19) ובפרט שבמקור פרש״י זה (ספרי עה״פ. מע״ש פ״ה מי״ג) ליתא הסיום „שאמרת אם בחקותי תלכו ונתתי גשמיכם בעתם״ (רק — „מה שהבטחתנו השקיפה .. בטל ובמטר״).

20) ראה פרש״י תולדות כו, ה. אחרי יח, ד. ועוד.

21) ר״פ חקת. וראה פרש״י במקומות שבהערה הקודמת.

און וויבאלד אז דער קיום פון די מצות איז דורך די כוחות וואס זיינען העכער פון שכל (און טבע) האדם[22], דעריבער איז אויך דער שכר אויף די מצוות אין אן אופן פון „ונתתי גשמיכם (אייערע, ווי איר פירט זיך אויף) בעתם" — א ברכה וואס איז העכער פון טבע, כנ"ל.

ו. דער חילוק כללי הנ"ל צווישן פ' בחקותי און אונזער פרשה, איז אויך דער טעם אויפן אונטערשייד אינעם טייטש „בעתם" („בעתו") אין די צוויי ערטער:

אין פ' בחקותי, וואו די ברכת הגשמים איז (בעיקר) צו די אידן („גשמיכם"), קומען די גשמים לויטן רצון פון אידן — און די בעסטע צייט אויף רעגן פאר א אידן איז ווען ער גייט ניט (בכלל) אין גאס; דעריבער טייטשט רש"י „בעתם, בשעה שאין דרך בני אדם לצאת כגון בלילי שבתות", הגם אז ס'זאל זיין געגנוג אזא זמן מועט פון גשמים (נאר אין די „לילי שבתות") איז למעלה מדרך הטבע.

אבער אין אונזער פרשה, וואו די ברכה איז (בעיקר) צום ארץ („ארצכם"), לויט די גדרים פון ארץ (טבע) כנ"ל, איז דער „בעתו" (אז דער זמן הגשמים איז צוגעפאסט[23]) אויך אין אן אופן טבעי — „בלילות" סתם, אין א סך לילות במשך פון וואך — ניט בלויז „בלילי שבתות", וואס אז דאס זאל זיין געגנוג איז אן ענין נסי.

ז. דער חילוק הנ"ל איז אויך פאר-בונדן מיטן טייטש פון וואס „(מטר ארצכם) בעתו" און „(גשמיכם) בעתם", וואס מיינט, אז דאס איז די צייט וואס איז צוגעטיילט אויסשליסלעך פאר רעגן — ס'איז דער זמן ווען נאר דער רעגן אליין „גייט", און ניט עמעצער אנדערש[24] — אבער אין דעם קען זיין צוויי אופנים:

א) ווען די ברכה איז צו אידן איז אויך דער „בעתם" פון רעגן אפהענגיק פון אידן בכלל, בכל עניניהם: ווען איז דער „בעתם" פון רעגן, וואס נאר ער איז בחוץ — „בשעה שאין דרך בני אדם לצאת (בכלל) כגון בלילי שבתות".

[און דערפאר זאגט ניט רש"י „(פריער) בלילי שבתות (און דערנאך) בשעה שאין דרך בנ"א לצאת" (ע"ד ווי ער זאגט בפ' עקב) — ווייל דער טייטש פון „בעתם" איז „בשעה שאין דרך בנ"א לצאת", ובמילא איז דאן דער „בעתם" פון רעגן; און ערשט דערנאך זאגט רש"י א דוגמא אויף אזא זמן — „כגון בלילי שבתות"].

ב) ווען די ברכה איז צום ארץ, „מטר ארצכם בעתו" (בפרשתנו), דעמאלט איז אויך די שייכות צו אידן — ווי אידן זיינען פארבונדן מיט (בעארבעטן דעם) ארץ, בעתו — ווען קיינער טוט ניט קיין ארבעט אין פעלד; און דעריבער טייטשט רש"י, אז „בעתו" פון דעם „מטר ארצכם" איז „בלילות", ווען מ'ארבעט ניט אין פעלד.

אין וואס באשטייט די ברכה פאר „ארצכם" ווען דער מטר גייט נאר „בלילות" — זאגט רש"י, אז עס איז טאקע ניט א ברכה פאר דעם ארץ, נאר „שלא יטריחו אתכם": ס'איז גוט פאר די אידן וואס ארבעטן אין די פעלדער

22) ולהעיר ג"כ שהענין ד„עמלים בתורה" רמזו הכתוב בלשון „בחקותי תלכו". וראה בארוכה עפ"י פנימיות הענינים — לקו"ש שם ע' 318 ואילך. לקו"ש ח"ג פ' בחקותי.

23) ראה רא"ם כאן וס' בחקותי שם. ועוד.

24) קרבן אהרן לתר"כ בחקותי שם. נעתק ג"כ בצידה לדרך לפרש"י בחקותי שם.

(וואס דאס איז וועז ס׳איז ליכטיג, בייטאג — וכמש״נ[25] ויבוא יעקב מן השדה בערב), וועלכע וועלן ניט האבן די טירחא צו ארבעטן אינעם רעגן.

ח. רש״י קען זיך אבער ניט באגנוגענען מיטן פירוש „בלילות״ — ווייל:

א) פארוואס זאגט דער פסוק „בעתו״ און מיינט „בלילות״ — עס האט געקענט שטיין קלאר „בלילות״*[25] (ניט מער ווי איין ווארט, פונקט ווי „בעתו״)?

ב) דער ווארט „בעתו״ איז ניט גלאטיק, ווייל די משמעות פון „בעתו״, זיין (דעם רעגנס) אויסשליסלעכע צייט בכלל — ניט נאר בנוגע דעם (בעארבעטן פון) ארץ; ובפרט אז די ברכה „בעתו״ איז ניט טובת הארץ, נאר צוליב דעם (וואס עס פארשפארט טרחא פון דעם) אידן, כנ״ל —

דעריבער ברענגט רש״י א צווייטן פירוש „ד״א בעתו בלילי שבתות שהכל מצויין בבתיהם״; און רש״י איז מעתיק דעם ווארט „בעתו״ אין זיין פירוש — ווייל דער יתרון פון צווייטן פירוש אויפן ערשטן באשטייט אין דער משמעות פון ווארט „בעתו״, כנ״ל.

פונדעסטוועגן איז דער פירוש „בלילות״ (סתם) דער פירוש הראשון והעיקרי, וויבאלד אז דאס איז מתאים מיט כללות תוכן הענין, כנ״ל.

ט. לויט דעם ביאור החילוק הנ״ל צווישן פ׳ בחקותי און אונזער פרשה — קומט אויס אז ס׳איז פאראן אין דעם נאך א חילוק:

דארטן רעדט זיך וועגן דעם שכר וואס עס באקומען די וואס זיינען „עמלים בתורה״[26], א סוג מיוחד פון אידן: דאקעגן בפרשתנו, וואו עס רעדט זיך וועגן דעם שכר דערפאר וואס „עשיתם מה שעליכם״ (קיום התורה והמצוות בכלל) — איז דאס כולל אלע אידן.

און עפ״ז וועלן נתבאר די שינויי הלשונות אין פירוש רש״י:

(א) דא זאגט רש״י „שהכל מצויין בבתיהם״ — אלע אידן: אין פ׳ בחקותי זאגט רש״י „בשעה שאין דרך בני אדם כו״ און זאגט ניט „כל״, וויבאלד דארט רעדט זיך נאר וועגן די עמלים בתורה.

(ב) דא זאגט ער „(שהכל) מצויין בבתיהם״ (און ניט בלשון שלילה: אין דרך כו׳), ווייל מ׳קען ניט זאגן אויף אלע אידן אז זיי גייען ניט ארויס בחוץ בלילי שבתות — מען גייט דאוונען, באזוכן וכדומה[27] — ס׳איז נאר וואס מען איז „מצוי״ (רוב הזמן) „בבתיהם״;

משא״כ אין פ׳ בחקותי, וואו עס רעדט זיך נאר וועגן די וואס זיינען „עמלים בתורה״, איז פארשטאנדיק, אז ווען ס׳איז „לא תעשה כל מלאכה״ טוען זיי ענינים — „עמלים בתורה״ און דערפאר זיינען זיי בלילי שבתות (ניט נאר „מצויין בבתיהם״, נאר אויך) אין דרכם לצאת[28].

---

25) ויצא ל, טז.

*25) ראה גם משכיל לדוד כאן (באו״א קצת).

26) היינו הפרט ד„גשמיכם בעתם״ (ועוד) — אף שכמה פרטים בהפרשה הם שכר גם על קיום התומ״צ בכלל. וראה ג״כ לקו״ש חי״ז ע׳ 324 ואילך, בביאור פרש״י עה״פ (בחוקותי שם, ט) „ופניתי אליכם״.

27) להעיר משו״ע אדה״ז חאו״ח סרס״ח סי״ג. רמ״א יו״ד סרס״ה סי״ב וט״ז שם (מתרומת הדשן סי׳ רסט). וראה שו״ע אדה״ז חאו״ח סרע״ה ס״י: שהמשכים בשבת לביהכנ״ס מתפלל שם לאור הנר כו׳.

28) אבל גם שם לא כתב „שאין יוצאין״ (כלל), כ״א „שאין דרך כו׳ לצאת״ — שהרי הולכים לביהכנ״ס כו׳.

[און דערפאר איז רש"י דא ניט מפרש (ווי אין פ' בחקותי) דעם וואָרט „בעתו" — „בשעה שהכל מצויין בבתיהם כגון בלילי שבתות": דאָס אליין וואָס מ'איז בלויז „מצויין בבתיהם" איז ניט דער ריכטיקער „בעתו" פון דעם מטר, וואָרום וויבאלד סוף־סוף גייט מען יע אַרויס אויפן גאַס, איז עס דער „בעתו" ניט נאָר פון דעם מטר;

משא"כ אין פ' בחקותי, וואו עס רעדט זיך וועגן די וואָס זיינען „עמלים בתורה" וואָס בייַ זיי איז „אין דרך כו' לצאת"].

יוד. די הוראה פון דעם אין עבודת ה':

דא זעט מען דעם גודל הענין פון עמל ויגיעה דוקא אין תורה ומצוות. עס איז ניט גענוג וואָס מען לערנט תורה און מ'איז מקיים אלע מצוות, נאָר עס מוז געטאָן ווערן מיט אַן עמל ויגיעה, מער ווי די מדידות והגבלות פון זיין טבע, אפילו פון טבע נפש האלקית.

קען אבער א איד טענה'ן: ער זעט ניט קיין הכרח אין אַזא עבודה דוקא — ער איז שוין אין א „ציור" פון קדושה לומד תורה ומקיים כל המצות — איז וואָס איז דער הכרח ברענען דעם טבע (רגילות) פון זיין נפש האלקית?

אויף דעם ענטפערט מען אים, אז עס דאַרף זיין „עשינו מה שגזרת עלינו": אזוי האָט דער אויבערשטער גוזר געווען אז א איד זאל משנה זיין זיין טבע, און דוקא דורך דעם (די עבודה פון „בכל מאדך") איז מען „עושין רצונו של מקום"[29].

אויב עס פעלט דער „בכל מאדך", איז ניט נאָר וואָס מ'קען ניט זיין זיכער מיט דער עבודה און מ'מוז האָבן די באַוואַרענישׂ „השמרו לכם פן יפתה גו'"[30] — נאָר נאָכמער: עבודה אַן שינוי טבעו ווערט אַנגערופן „לא עבדו"[31], „אין ישראל עושין רצונו של מקום"[29].

און דורך דער עבודה אין אַן אופן פון „בכל מאדך", ברענגט דאָס אַראָפּ די השפעה מלמעלה אויך אַן מדידות והגבלות, ביז אין דעם אופן ווי ער זאָגט בפ' תבא דאָרט „השקיפה ממעון קדשך גו'" — אַז אפילו א זאָך וואָס בכל המקרא איז עס היפך פון ברכה, ווערט נתהפך אין א „(לשון) ברכה"[32].

(משיחות ש"פ עקב, וש"פ ראה תשל"ד)

---

29) ברכות לה, ב. חדא"ג מהרש"א שם. אור"ת להה"מ פ' עקב נג, ד. וראה בארוכה לקו"ש חי"ב ע' 98 ואילך, וש"נ.

30) פרשתנו יא, טז. וראה פרש"י שם [משא"כ בפ' בחקותי שלא נאמר „השמרו גו'"* — אף שגם שם (כו, ה) נאמר „לשובע"].

31) ראה חגיגה ט, ב. תניא פט"ו.

32) ירושלמי מע"ש בסופה. הובא בפרש"י וירא יח, טז (בשינוי לשון).

---

*) ואינו דומה למש"נ אח"כ (כו, יד) „ואם לא תשמעו גו'". ופשוט.